Özgün Kitap

ÖNSÖZ

1990 yılında yayınlanmış, edinmek isteyenlerin artık bulamayacağı bu kitabın bundan sonra bir kez daha basılması herhalde söz konusu olmaz.

Yazarı olarak benim açımdan bu kitabın bir özelliği, tüm yazmış olduğum kitaplar arasında belki de en çok emek harcadığım çalışmam oluşudur. Bunun nedeni de çevirilerini yaptığım şu üç belgenin özgün metinlerinin eski İngilizce olmasıdır. Sıradan İngilizce değil, eski İngilizce. Hani şimdi eski Türkçe ile günümüzün Türkçesi nasıl farklıysa öyle. Her ne kadar yararlanmış olduğum metinler sonradan çağdaş bir İngilizceye uyarlanmış düzenlemeler ise de ne denildiğini anlamak bakımından gene de hayli zorluk çektim. Bu iş, Divan Edebiyatı kapsamında yazılmış bir yapıtın 20. yüzyıl başındaki hayli ağdalı Türkçeye çevrilmiş ve sonra bir kez daha Türkçeleştirilmesinin gerekmesi gibi bir uğraşıydı. Hele Regius'un çevirisinde, bunun şiir tarzında olmasından ötürü bir de özgün ritmini tutturmak yani hem vezin hem kafiye vermek gerekiyordu.

Özetle, pek kolay bir iş değildi bu benim yaptığım...

Masonlukta hayli önemsenen bu üç eski elyazmasını daha önce Türkçeye çevirenler olmuş. Ancak onların çalışmalarını inceleyip özgün metinlerle karşılaştırdığımda, ne yazık ki birçok yanlıştan kaçınılamamış olduğunu gördüm. Bu nedenle, hepsini yeni baştan ele almam gerekti.

Elbette 1990 yılında basılmış olan şu artık bulunması zor kitapta benim de yanılgı ve yanlışlarım var. Nitekim bunu 2012 yılında bu kez bir e-kitap olarak düzenlemeye girişirken baştan sona gözden geçirdim ve birçok düzeltme yaptım. Hele Regius'ta, -insana olacak şey değil gibi gelir ama oluyor işte- özgün metnin aradaki iki satırını atlamışım ilk çeviriyi yaparken. Aslında çok şey katmıyor o iki satır ama olsun; eksik kalmasın.

Hâlâ kalmış yanlışlarım olabilir. Yorumları bir yana bırakalım; bilgi ve çeviri yanlışları bulunabilir. Onları da bu belgeler üzerinde benden sonra çalışan kardeşlerin düzeltmesi gerekecek artık.

SUNUŞ

Bu çalışmada, Ortaçağdan kalma olup günümüze kadar gelebilmiş üç eski elyazması masonik belgenin, Türkçeye çevirilerini vererek inceleyeceğiz.

Bunlardan ilki, kitap kapağı üzerinde **REGIUS** yazılı olup, **"Halliwell-Phillips Elyazması"** diye de anılan belgedir. 1390 yılı dolaylarında yazılmış olduğu sanılıyor.

Ortaçağ ve sonrasının Avrupa'da uygulanmış geleneksel bina inşaatı meslek ve zanaatı, günümüzün Masonluğunda **"Operatif Masonluk"** diye anılır. İşte o dönemden kalma fakat sayısı birkaçı geçmeyen elyazmalarından bazılarını kimin kaleme almış olduğu biliniyor. Öyle bir belge yazarının adıyla anılıyor. Aralarında "Regius" gibi bir başlığı ya da adı olan ise pek az... Aslında bu başlığın da özgün olduğu hayli kuşkulu; sonradan bulunduğu yerde konulmuş olması daha olası. Bu gibi eski elyazmalarının birçoğunun ise yazarı bilinmez. Bu durumda o belge, ya onu keşfetmiş olanın ya da ortaya çıkarıldığı zaman elinde bulunduran kişinin, birkaçı da ilk kez bulunduğu yerin adıyla anılır.

Regius'un Türkçeye ilk çevirisi, -bildiğim kadarıyla- Sahir Erman tarafından 1977 yılında yapılıp yayınlanmıştı. Denildiğine göre doğrudan asıl dili olan İngilizceden değil, İtalyancaya yapılmış bir çevirisinden alınmıştı. Özgün metin ile karşılaştırınca, birçok yanlış içerdiğini görmüştüm. Bu olgu yapılan çalışmanın "bir çevirinin çevirisi" oluşundan ileri gelebilir.

Benim kendi başıma yaptığım ilk çeviri, 1980 yılında ince bir kitapçık halinde bastırılmıştı. Pek az sayıda basılmış olduğu için kısa sürede tükendi; ikinci basımı ise yapılmadı.

Bu eski elyazması belgelerden bu çalışmada inceleme konusu olan ikincisi, önceki gibi ayrı bir başlık taşımayan, **"Cooke Elyazması"** diye anılan belgedir; Matthew Cooke adlı bir kişi tarafından keşfedildiği için... Özgün olarak 1420'li yıllarda kaleme alınmış olduğu söyleniyor.

Türkçe masonik yazında, bu eski elyazmasından da hayli söz edilmiştir. Nitekim 1980'li yıllarda, yurdumuzun mason araştırmacı yazarları arasında saygın bir yeri olan Celil Layıktez, bu belgeyi ilk kez dilimize çeviren kişi olmuş. Onun çevirisi, daha sonra Mimar Sinan Dergisi'nin 81. sayısında yorumsuz olarak yayınlanmış.

Bu çalışmadaki eski belgelerin sonuncusu, daha belirgin bir tarihte, 1430 yılı dolaylarında yazılmış olup, yüz yıl kadar sonra bir kopyası çıkarılmış olan **"Leland Elyazması"**. Bunun adı ise kopyasını çıkarmış kişiden geliyor.

1966 yılında Cemil Sena Ongun, bu elyazmasının metnini, dünya çapında ünlü mason araştırıcı ve yazarlardan Oswald Wirth'in 1947 yılında Paris'te yayınlanmış olan "Les Mystères de l'Art Royal" (Kral Sanatının Gizemleri) adlı kitabından alarak Türkçeye çevirmiş; Türk Mason Dergisi'nin 64. sayısında yayınlanmış. Ancak bu da önce İngilizceden Fransızcaya yapılmış bir çeviriden alınma olduğu için, özgün belge ile sonunda ortaya çıkmış Türkçe metin arasında yer yer farklar oluşmuş. Ben bu çevirinin özgün metinden yapılmasının çok daha yararlı olacağını düşünüp 1986 yılında açıklamalı bir çalışma yapmıştım. Ona da Mason Dergisi'nin 58-59. sayısında yer verilmişti.

Çevirilerin tarihçesi bildiğim kadarıyla böyle. Belki başka çalışmalar da vardır; ben rastlayamadım.

* * *

1980'li yıllarda bu çalışmaya başlamaya niyetlenirken kendi kendime sormuştum: «Böyle yorucu bir işe girişmeye gerek var mı?... Daha önce çevirisini yapmış olduğum Regius'u bir kez daha elden geçireceğim; yanlışlarını düzelteceğim. Cooke Elyazması'nı daha önce yapılmış çevirisini bir yana bırakıp, yeni baştan Türkçeye çevireceğim. Her ikisi üzerinde okuyanlar için gerekli açıklamaları verecek, yer yer yorum yapacağım... Bunun zahmetine değer mi?»

Kendi kendime «Evet, değer.» dediğim için işe girişmiştim.

Peki, niçin değerdi?

Masonlukta "eski elyazması belgeler" öteden beri ilgi çekmiştir. Bunlar, 14. yüzyıl ortalarından 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Operatif Masonluk ile bağlantılı olmak üzere kaleme alınmış yazılardır. Bu amaçla salt "Eski Belgeler" ya da "Eski Elyazmaları" terimleri de kullanılabilir. Hangisi olursa olsun, bunlar birer belge niteliği taşır. Hiçbirinin aslı basılı değildir; hepsi bir parşömen üzerine el ile yazılmıştır.

Yüzyıllar öncesinden kalma bu antika yazılar Çağdaş Masonlukta niçin ilgi çekiyor?

Bu soruyu yanıtlamadan önce, bu eski elyazmalarının, kimilerince "ilgi çekici" olmanın ötesinde, çok önemsendiklerini de ekleyelim. Dolayısıyla bunların, "antika" sözcüğünün salt mecazî anlamına değil de somut sözlük anlamına da uygun olarak bir de maddî değeri olduğunu ekleyelim. Böyle bir durumda ilgi çekicilik niteliği sonraya kalır ama gene de kimilerince bu eski elyazmaları aslında pek önemli değil, sadece ilginçtir.

Eski elyazmalarının önemi ve değeri birer tarihsel yapıt, bir eşi daha olmayan birer özgün nesne olmalarından mı kaynaklanmaktadır?

Koleksiyoncular için öyle olabilir ama eski belge toplayıp biriktirenler pek ender olarak konu ayırımı yapar. Masonlar ise yalnızca Masonluk ile ilgili eski elyazmalarından söz ediyor. Bu bakımdan bunları "Masonik Eski Elyazmaları" olarak da anabiliriz.

Bunların yitirilmesi durumunda yerlerine yenileri konulamaz. Daha sonra da değineceğimiz üzere, tarihte birçok masonik eski elyazmasının yanarak yitirilmesi söz konusu olmuştur.

Aslında bunlara bir maddî değer biçilemez. Satışa çıkarıldıkları görülmemiş değildir ama öyle bir durumda, satıcı ve alıcı buna kendilerince bir değer biçer ve bu değer üzerinde uyuşurlarsa, o an için âdeta bir "mal" niteliği taşıyan bu ender yapıt el değiştirir.

Bunun ötesinde, bu eski belgelerin değeri elbette "müzelik" olarak da nitelenebilir; asıl sahipleri, onları ellerinde bulunduran kişiler ya da kurumlar değil, toplum olmalıdır.

Nitekim bu eski elyazmalarından çoğu, müzelerde ya da müze niteliği taşıyan kitaplıklardadır.

Kimileri şöyle düşünebilir: *"Masonluğun Eski Elyazmaları elbette çok önemli ve değerlidir. Çünkü bunlar, pek iyi bilinmeyen Operatif Masonluğun tarihine ilişkin birçok şeyi öğrenebilmemize olanak sağlar. Masonluğun tarihini öğrenebilmemiz bakımından elde bunlardan daha doğru ve gerçekçi kaynakça yoktur."*

Zaten bu antika yazıların çağımızdaki Masonlukta ilgi çekici olmalarının nedenine ilişkin kuşkulu soruya verilebilecek olan yanıt da bundan pek farklı değildir.

Ancak bu yorum ya da değerlendirme acaba ne denli doğrudur?

18. yüzyılın ilk yarı ortalarından bu yana masonların kendilerini ve bu kurumdaki uğraşlarını spekülatif (düşünsel içerikli) olarak niteleyişleri nedeniyle, operatif (uygulama içerikli) diye niteledikleri geleneksel inşaatçılık meslek ve zanaatına ilişkin pek az şey bilindiği, -kusura bakmasınlar- bir kuruntudur. Genel olarak uygarlık tarihi ile bağlantılı olmak üzere neler biliyorsak, bildiklerimiz de ne ölçüde doğruysa, geleneksel inşaatçılık meslek ve zanaatına ilişkin de bir o kadar bildiğimiz vardır ve bildiklerimiz ancak aynı oranda doğrudur.

Burada sözünü ettiğimiz eski elyazmalarının bu bakımdan tarihsel bilgilere katkısı pek azdır.

Kaldı ki bunlarda verilen tarihsel bilgilerin güvenilirliği de pek sınırlıdır. Bilimsel yöntemlerle elde edilen bulgularla karşılaştırıldıklarında, çok yanılgı ve yanlışları olduğu görülür.

* * *

Dikkatinizi çekti mi bilmem; "Operatif Masonluk" terimini kullanmaktan olabildiğince kaçınmaya çalışıyorum. Onun yerine "geleneksel yapıcılık meslek ve sanatı" hatta salt "geleneksel yapıcılık" terimini kullanmayı yeğliyorum.

Burada "yapıcılık" terimini "bina inşaatçılığı" anlamında alıyorum çünkü inşaatçılık denilince bu ille de bina yapımı olmayabilir; özellikle belirtmek gerekir. Nitekim bu amaçla "geleneksel yapıcılık zanaatı" terimi çok daha doğru olur çünkü zanaat, "öğrenimle birlikte deneyimle de elde edilen, bilginin yanı sıra hüner de gerektiren bir iş" olarak tanımlanabilir.

Nitekim Operatif Masonluğun özelliklerinden biri, uygulama içinde deneyimle öğrenilip hüner ya da yetenek ve beceriyle geliştirilmesiydi.

Türkçede öteden beri "Masonluk" deyince, bu zaten doğrudan "Spekülatif Masonluk" ile eş anlam taşır. Bu yüzden, -ara sıra kullanmayı sürdürmekle birlikte- "Operatif Masonluk" yerine "geleneksel yapıcılık", "Spekülatif Masonluk" yerine de "Masonluk" terimlerinin kullanımı, çok daha anlamlı gibi görünüyor. [Bu konuya daha sonra yine değinmem gerekecek.]

«Peki, niçin eski değil de geleneksel?» diye sorulabilir.

Buradaki konumuz uygarlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar uzanan genel yapıcılık değil, özel olarak Ortaçağ başlarından Yeniçağ sonlarına (bir diğer deyişle Aydınlanma Çağına) kadar ve üstelik yalnızca Avrupa'da uygulanmış olan bina inşaatçılığı... Etkinliğini sürdürdüğü dönemde, hele varlığının son demlerinde bu zanaatın en önemli öğelerinden biri de "geleneksel" oluşuydu.

Yapıcılık zanaatı, uygarlığın başlangıcından beri vardır. İnsan, mağara bulunmayan çevrelerde de yerleşik düzene geçmeye başlayınca, doğal etkilerden yeterince korunabileceği barınaklar yapma gereksinmesi duymuştur.

Din, öteden beri toplumların en önemli sosyal niteliklerinden biridir. Bu nedenle tapınaklar, barınaklardan daha çok önemsenmiştir. Zaman içinde, gerek bilimsel gerekse ilgili çağlara özgü teknik gelişimle, ayrıca çeşitli etkilerle (kültürel, töresel, ekonomik vb.) sürekli bir değişim sergilemiştir.

Kuşkusuz, gerek biçim gerek teknik bakımından yapı uygulamaları arasında belirgin farkların oluşabilmesi kuşaklar boyu sürmüş hatta yüzlerce yılda gerçekleşmiştir. Avrupa'daki değişimde, başka kültürlerden, özellikle Doğu'dan esinlenme ve etkilenmeler de göze çarpar.

Sırf Avrupa'daki geleneksel yapıcılığı 6. yüzyıla kadar uzanıp daha öncesinden başlayarak incelediğimizde; önceleri bir karmaşa, sonra yapı tekniği ve sanatında âdeta bir oluşturma dönemi geçirilmiş olduğunu görürüz.

Denemeler ve kararsızlıklarla geçen bu dönem neredeyse Ortaçağ sonlarına dek sürer. Bundan böyle değişim ve yenilik arayışları duraklar. Bunun tarihini de aşağı yukarı 15. yüzyıl başları diye koyabiliriz.

O sıralarda âdeta *"En iyisi, en güzeli ve en doğrusu budur; bundan başka yapılabilecek daha iyi ve daha güzel bir şey, uygulanabilecek bir başka yöntem yoktur."* denilip, zanaatın çalışma ilkeleri ve yöntemleri neredeyse dondurulmuştur.

Burada Avrupa'da 15.-17. yüzyıllardaki yapıcılık zanaatının niteliğini vurgulamak için "geleneksel" sıfatının kullanılışı, yalnızca bu zanaatın ilkelerinin ve yöntemlerinin tutucu bir yaklaşımla "kesin ve değişmez" görülmüş olmasından ileri gelmekte değildir. 18. yüzyılda bu zanaatın önceki dönemler boyunca olmayan ve birbirini izleyen üç aşamaya ayrıldığı görülür: 1. Tasarım (mimarî), 2. Teknik (mühendislik), 3. Uygulama (yapım pratiği). Bu aşamalar, sonradan daha da ayrıntılı bir şekilde ayrılmış, bina inşaatı ile doğrudan ilgili olan fakat birbirinden ayrı meslekler oluşmuştur.

Günümüzde bir yapının işlevsel plan ve projelerini yapan mimar ayrı, taşınacak yüklere ve kullanım gereksinmelerine göre binanın nasıl ve hangi malzemelerle yapılacağını belirleyen mühendis ayrı, teknik gereksinmeler ve donanımlar ile ilgilenenler ayrı ayrı, yapımı gerçekleştirenler de ayrı hatta kimi zaman iç dekorasyon ve süslemeleri yapanlar bile ayrıdır.

18. yüzyıl öncesinde ise bu işlerin tümünü aynı kişiler, masonlar yapardı.

Ortaçağın ileri dönemlerinden başlayarak, bir ustanın yönetiminde bir araya gelip, iş birliği ve iş bölümü yapan masonların topluluğuna da "loca" denir olmuştu. Masonların toplantı yerinin de loca olarak anıldığını göz ardı etmeyelim.

* * *

Her mason, locadaki çalışmasına önce elbette çırak olarak ama sıradan bir işçi gibi başlardı. Diğer sıradan işçilerden farkı, bir yandan çalışırken diğer yandan da eğitim ve öğretim görmesiydi. Zaten bu nedenle "çırak" niteliğini taşırdı. Uygulamanın sorunları ve bunlarla nasıl başa çıkılacağı üzerine hem bilgi hem deneyim edinirdi.

Bu hiç de kolay bir iş değildi; hayli ağırdı ve yıllarca sürerdi. Buna dayanabilecek olursa, bilgi ve becerilerini yeterince geliştirdikten sonra, artık işin tekniğini ve bunun ardından da sanatın inceliklerini öğrenmeye yönelebilirdi. Bunun anlamı kalfalığa geçmek üzere hazırlanması demekti. Bunun için de önce ustasının ve kalfalarının uygun görmesi, locasındaki diğer çırakların da razı olması gerekirdi.

Bir mason kalfalığa geçirilip meslek ve zanaatın bu ikinci aşamasında bilgi ve deneyimini yeterli bir düzeyde geliştirdikten sonra, artık locasında yönetim görevi de alabilirdi. Masonların aralarında iş bölümü kurması gerekliydi ama bu kalfalar için daha da önemliydi. Bu nedenle kimilerinin zaman içinde belli konularda uzmanlaşması söz konusu olurdu; örneğin taş yontanlar, ahşap işleyenler, metal dövenler gibi... Ancak bir kalfa herhangi bir uzmanlık edinse de edinmese de zaman içinde bu meslek ve zanaatın her yönünü iyice kavrardı. Daha sonraki bir aşamada bir locanın yönetimini üstlenip "usta" niteliğini edindiğinde ise artık yapılacak işlerin tümünü iyice biliyor demekti.

Bir kalfa mason, ancak locasının yönetimini eline aldığı ya da kendi locasını kurduğunda "usta" unvanını edinirdi. Locasında yönetim görevi olan bir deneyimli kalfa ile usta arasındaki fark da buydu zaten.

Bir usta mason hem yapının tasarımını hazırlar, hem tekniğini çözer hem en ince ayrıntısına kadar yürürlüğe konmasını sağlardı.

* * *

Avrupa'da özellikle 15. yüzyıl ortalarında doruğuna vararak en parlak dönemini yaşamış olan yapıcılık meslek ve zanaatının ustaları, birçoğunun adı bile hiçbir yere yazılmamış olduğu için tarihin derinliklerine gömülmüş o ustalar, günümüzde bile beğeni hatta hayranlıkla izlenen görkemli yapıtlar gerçekleştirmiştir.

Fakat yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktararak uyguladıkları yöntemlere sıkıca bağlı kalmış, gerek kendilerini gerekse mesleki uygulamalarını çağın değişen koşullarına uyarlayamamışlardır. Bunu istemedikleri, geleneklerine bağlı kalmayı ve olanı olduğu gibi sürdürmeyi yeğledikleri bile söylenebilir. Nitekim bu yüzden, Avrupa'daki mezhep savaşlarının ardından 17. yüzyılda patlayan ekonomik krizleri atlatamamışlardır. Büyük sıkıntılara düşmüş hatta işsiz kalmışlardır.

Başka türlüsünü bilmediklerinden, geleneksel yöntemlerini sürdürmekte diretmiş, etkinlik ve güçleri giderek azalmıştır.

Bunun anlamı artık bina inşaatı yapılmaması mıdır?

Hayır, öyle değil... Geleneksel yöntemin gözden düşmesi, değişime uğramasıdır. Bu mesleğin artık okullarda öğrenilmesine başlanılmasıdır. Bir diğer deyişle, alaylıların yerini okulluların almasıdır.

17. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, Kıta Avrupası'ndaki localar artık varlıklarını koruyamaz olmuştur. Britanya'dakiler ise yüz yıl kadar daha dayanmayı başarmıştır.

Ortaçağ ve sonrasının masonlarının uygulamış olduğu yapı tarzı ve sanatı genelde "Gotik" olarak anılır. Kendi içinde gerek biçim gerekse uygulanmış olduğu tarihsel dönem bakımından bazı türleri vardır ama o ayrıntılar burada bizi ilgilendirmiyor. Neler ve nasıl yapmış olduklarına ilişkin pek çok şey bilinmektedir.

Nasıl bilinmesin ki!... Az önce değinmiş olduğumuz üzere yapıtlarının büyük çoğunluğu hâlâ gözler önündedir ve kullanımı sürmektedir. Bilimsel yöntemle yürütülmüş araştırmalar, bu konuda birçok bilgi edinilmesini sağlamıştır.

Fakat önemli bir ayrıntıyı gözden kaçırmayalım: Bilgiler, o zamanın yapı tekniği ve sanatına, bunun gelişimine ilişkindir. Bunlar, günümüzdeki Masonluk açısından değil, olsa olsa Mimarlık tarihine ilgi duyanlar için önemlidir. Çağımızdaki Masonluğun ilgi alanı ise, tarihteki bu masonların yapıtlarının nitelikleri değil örgütsel, sosyal ve töresel yönleridir.

Ne yazık ki tarihsel kaynaklarda yapıcıların kendileri, örgütsel kuralları, töreleri, çalışma ve yaşam tarzları hakkında pek az bilgi vardır. Çünkü bunlar zamanında belgelenmemiştir. Böyle olunca da tarih yazarları, anlatımlarında bunlara yer vermemiştir. Olaylar, hükümdarlar, onların saraylarındaki yaşamı, özellikle savaşlar, halkın yaşamı ve sosyal bilgilere oranla öncelikli tutulmuştur.

Sonraki kuşakların, yalnızca insanların ve toplumların birbirleriyle çatışmaları ile değil, kurumsal ve toplumsal yaşam tarzlarıyla da ilgilenecekleri, bunları öğrenmek isteyecekleri ya düşünülmemiş ya böyle bir "olası bilgi edinme isteği" önemsenmemiştir.

Çaresi var mı?... Kim güçlüyse, kim egemense ona ilişkin bilgiler yazılmıştır tarihe. Üstelik belki çoğu kez gerçekler bile değil; o nasıl yazılmasını istemişse öyle…

Çağımızdaki Masonlukta, o dönemlerden kalma eski elyazması belgelere verilen önem de işte buradan kaynaklanmaktadır. Çünkü bunlarda, yapılan işlerin teknik ve sanatsal özelliklerine ilişkin bilgi yoktur; zaten buna gerek yoktur; bunlar, yapıcıların kurumsal ve sosyal özelliklerini yansıtır.

Hele bu tür belgelerin sayısının pek az olduğu, birçoğunun da kendinden önce yazılmış bir diğeri üzerinde yapılmış birtakım değişiklik ya da eklemelerle âdeta birer "kopya" niteliği taşıdığı göz önüne alınırsa, özgün yapıtların çok daha değerli olması gerektiği görüşüne varılır.

* * *

Şimdi ortaya şöyle bir soru atalım:

«Çağımızdaki Masonluk, ilk örgütsel düzenini sağlarken, bir çöküntü ile karşı karşıya gelmiş olan geleneksel yapıcıların örgütleri üzerine oturmuş, bundan yararlanmış hatta adını onlardan almış olabilir. Fakat bu geçmişte kalmıştır. Şimdilerdeki Masonluğun, bundan neredeyse üç yüz yıl gerilerde kalmış hatta daha öncesinin Masonluğu ile gerek kurumsal biçim gerekse sosyal kapsam bakımından nasıl bir bağlantısı olabilir ki?»

Aslında bu bir soru değil elbet; âdeta bir bağlantısızlık haykırışı... Geçmişle olan tüm bağların koparılıp hatta belki varlıklarının bile yadsınıp, bugünkü Masonlukta özgürce bir çağdaş yapılanma eğiliminin yansıması...

Bu bir "art niyetsiz ve kendi yanıtını içermeyen soru" gibi alınıp yanıtlanmasına girişilecek olursa, bu konunun pek o kadar basit olmadığı görülür. Konuya tek yanlı olarak değil, biraz daha geniş açıdan, daha geniş kapsamlı olarak bakmak gerektiği de kavranır.

Eskiden, "gelecek" pek önemsenmezdi. Yalnızca "dün" ve "bugün" üzerinde durulur, bugünü de yeniden oluşturmaya değil dünün üzerine kurmaya çaba gösterilirdi.

Bu tutum, bireyin bir türlü çağdaşlaşamayışına, olduğu yerde çakılı kalarak ilerleyemeyişine neden olmaktaydı.

Günümüzde kimileri, "çağdaşlık" uğruna geçmişteki yanılgıların benzerine düşmekten kendilerini alamıyor: Onlar ise «Dün yoktur; yalnızca bugün ve yarın vardır.» diyor.

Oysa çağdaşlık, "geçmişin geçmişte kalmış olduğu" gerekçesiyle, onu inceleyip anlamayı bir yana bırakmak ve salt bugünden başlayıp geleceğe yönelmek **değildir**. Çağdaşlık, kendini aşabilmektir. Bunun için de önce "kendini bilme" olgusunu gerektirir.

Kendini bilme ise geçmişin ve günümüzün olgularına gözlerini kapamak bir yana dursun, ancak bunları çok iyi inceleyip kavramakla sağlanabilir.

* * *

Masonluğa gelelim...

Londra Büyük Locası'nın 1717 yılındaki kuruluşu, Masonluğun tarihçesinde genellikle bir "dönüm noktası" olarak nitelenir. Bu dönüm noktası, Operatif Masonluktan Spekülatif Masonluğa dönüşüm olarak tanımlanır. Ancak bu dönüşümün o tarihte birdenbire olmadığı, uzun bir süreye yayıldığı hatta neredeyse yüz yıl sürdüğü belirtilir ve daha önceleri ağır ağır başlamış olan bu dönüşümün, 18. yüzyılın ilk çeyreğinde birdenbire hızlandığı ileri sürülür.

Bu dönüşümün ilerleyen aşamalarında, Masonluğun yenilenen niteliğinin geleneksel yapıcılıktan farklı olduğunun vurgulanması için, öncekilere "operatif", sonrakilere "spekülatif" sıfatı takılmıştır.

Bir diğer deyişle, bu sıfatlar Londra Büyük Locası'nın kuruluşu sırasında henüz yok; sonradan oluşturulmuş. Operatif masonlar için "domatik" (ev kuran), spekülatif masonlar için ise "geomatik" (dünya kuran) sıfatları da önerilmiş hatta bunlar sözlüklere girmiş fakat pek tutmamış.

18. yüzyılda, daha hâlâ geleneksel yapıcılık meslek ve zanaatını sürdürmekte olanların bu tür ve benzeri terimlerin kullanılmasını hiçbir zaman uygun görmediklerine hatta şiddetle karşı çıktıklarına değinmeden geçemeyiz.

Onlara göre; yalnızca "sıradan masonlar" yani taş yontup şekillendirenler ile niteliksiz işçiler, "özgür masonlar" yani bu saygın meslek ve zanaatın asıl sahipleri, bir de "kabul edilmiş masonlar" yani bu meslek sahiplerince localara lütfen alınmış kimseler vardır. Ancak işte o kabul edilmiş masonlar kendilerine gösterilmiş iyiliği kötüye kullanmışlardır. Bu yüce mesleğin birimleri (localar) ile hiçbir ilgisi olmayan birtakım kişileri de yanlarına katarak, mesleğe ve zanaata sahip çıkmaya kalkışmışlardır.

İşte bu nedenle çağımızdaki Masonluk, Batı ülkelerinde günümüzde bile çoğu zaman spekülatif sıfatının eklenmesiyle anılmaktadır. Çünkü salt Masonluk sözcüğünün karşılığı olan bir terim, (İngilizcede Masonry, Fransızcada Maçonnerie, Almancada Maurerei) "duvarcılık" ya da "taş veya tuğla gibi küçük elemanların örülmesiyle işlenmiş duvar" anlamına gelmektedir. Bu işin uygulaması yani meslek ya da zanaat bir zamanlar "Özgür Masonluk" anlamına gelen bir terimle anılmışsa da şimdi o terim günümüzdeki Masonluk ile özdeşleşmiştir.

Batı dillerinde "Özgür Masonluk" anlamına gelen terimler (İngilizcede Freemasonry, Fransızcada Franc-maçonnerie, Almancada Freimaurerei ve bunların benzerleri), doğrudan çağdaş anlamdaki Masonluğu niteler ama dilimizde ise buna sadece "Masonluk" demek yeterlidir çünkü bu başka bir anlama gelmez.

Buna karşılık günümüzde Türkiye'de "Masonluk" sözcüğü kadar "Özgür Masonluk" ya da "Hür Masonluk" terimlerinin kullanımı da sürmektedir. Bunun gerekçesi ise ancak Batı dillerindeki terimlerin Türkçedeki tam karşılıklarının kullanılmasının yeğlenmesi olabilir. Hatta İngilizceye tam uyum sağlanması amacıyla "Hürmasonluk" diye bir bileşik terim kullanıldığı bile görülüyor.

Masonluk o günlerden bu yana çok değişmiş, gerek biçim gerekse kapsam bakımından bambaşka bir nitelik edinmiştir. Ancak bu değişim, çağımızdaki Masonluk ile geleneksel yapıcılık arasındaki bağlantıyı koparmamıştır. Çünkü bazıları salt geleneksel yapıcılığa özgü, bazıları ise günümüzün uygulamalarında da kullanılan birçok öğe (bazısı bir el âleti, bazısı bir yapı elemanı, bazısı bir tasarım, bazısı yalnızca bir kavram), Çağdaş Masonluğa birer simge olarak girmiş, bu kardeşlik kurumunun "masonik" niteliğini belirleyici etkenler arasında yer almışlardır.

Burada, çağımızdaki Masonluğu geleneksel yapıcılığa bağlı tutan bu öğelerin oldukları gibi ve hiç değiştirilmeksizin korunmaları gerektiğine ilişkin bir savunma söz konusu değil. Nitekim daha ilerici görüşte olan bazı çağdaş mason kuruluşları, bu öğelerden bazılarını artık pek bir işe yaramadıkları gerekçesiyle terk ediyor. Ne yazık ki terk edilenlerin yerine yeni öğeler getirilmiyor. Bu durum ise Masonlukta kaçınılmaz olan simgeselliği zedeliyor,

Operatif Masonluk döneminden kalma öğeler birer simgedir. Bunlar kolay kolay kaldırılıp atılamaz. Öyle bir şey yapılırsa belki de günümüzün anlayışıyla "Masonluğun öz niteliği" değiştirilmiş olmaz ama o zaman adını mutlaka değiştirmek gerekir.

Üstelik niçin kaldırılıp atılsınlar ki!... Bunlar, ritüelik anlatım ve değerlendirmelerde, yerine çok güzel oturmuş öğeler olmayı sürdürüyor. Bu niteliği ya da özelliği koruyamayanları, bir diğer deyişle artık pek işe yaramayanları zaten zaman içinde kendiliğinden terk ediliyor.

Fakat özellikle kaldırılacak olurlarsa, bunları yerine ancak kesin anlatımlar gelir ki o da Masonluğun bir süre sonra bir doktrine yönelmesi tehlikesini getirir.

* * *

Günümüzde, bazı örgütlerin amaç ve ilkeleri ya da örgütlenme ve çalışma yöntemleri veya hepsi birden Çağdaş Masonluk ile çok benzerlik göstermektedir. Bunlar, salt masonik bir görüş açısı ile değerlendirildiğinde, "paramasonik" (Masonluğa benzer) olarak anılmaktadır ama aslında her biri kendine özgüdür.

Doğrudan "paramasonik" olsun diye kurulmuş örgütler de vardır. Fakat çoğunun Masonluk ile doğrudan bir bağlantısı yoktur.

Kimileri, bu tür örgütlerle Masonluk arasında mutlaka var olduğuna inandığı bir organik bağı ortaya çıkarmak için didinip durur. Boşuna bir çaba!... Masonluğa karşıt (antimasonik) cephede olanlar, böyle bir bağlantıyı kanıtlamaya uğraşır hatta bir ters mantık ile kendilerini bunu kanıtlamış olarak bile gösterir. Bununla ancak ya kendileri gibi ön yargılı olanları hoşnut kılar ya da konu hakkında yeterince bilgisi olmayan ve gerçekleri araştırarak öğrenme zahmetine katlanmayanları kandırırlar.

Oysa ortada açık seçik bir gerçek vardır: Masonluktaki birçok simge, az önce değinilmiş olduğu üzere Operatif Masonluk döneminin yani geleneksel inşaatçılık meslek ve zanaatının öğeleridir. Bunlar, "paramasonik" olarak nitelenebilecek diğer örgütlerden hiçbirinde yoktur.

Masonluğu onlardan ayıran, salt Masonluğa özgü olup onlarda bulunmayan bir şeyler vardır. İşte o "Masonluğun kendine özgü şeyler", paramasonik kurumlarda olmayanlar, çağımızdaki Masonluğu, varlığını çoktan yitirmiş olsa da tarihin geleneksel yapıcılık meslek ve zanaatına bağlı tutmaktadır. Günümüzde bu bağlantı ne denli zayıflamış olursa olsun, etkisi tümüyle ortadan kalkmış değildir; yakın gelecekte de ortadan kalkacak gibi görünmemektedir.

Beri yandan, çağımızda Masonluğun evrensel boyutta örgütsel bakımdan bağdaşık (homojen) olmadığı da göz önüne alınmalıdır. Egemenlik ve otorite tutkularından kaynaklanan bölünmüşlük bir yana bırakılsa bile Masonlukta oldukça tutucu (konservatif) bir uçtan günümüzün anlayışıyla özgürlükçü (liberal) olarak nitelenebilecek bir diğer uca kadar birbirlerinden farklı görüşte olanlar bulunduğu da bir gerçektir.

Bunların arasında niceliksel gücü hiç de azımsanamayacak bir kitle, az önce değinmiş olduğumuz şu görüşü korumakta ve savunmaktadır: *"Çağımızdaki Masonluk, geleneksel yapıcılık zanaatının, örgütsel bakımdan kendini yenilemiş, çalışmaları bakımından biçim değiştirmiş bir devamıdır."*

Hatta günümüzün masonik yazınında geleneksel yapıcılığın karşılığı olmak üzere "Operatif Sanat", bundan doğmuş olduğu ileri sürülen Çağdaş Masonluk için ise "Spekülatif Bilim" terimleri de kullanılmıştır. Dolayısıyla, Masonluğun eski elyazmaları ister istemez çok önemsenmektedir.

Çağdaş Masonluğun geleneksel yapıcılığın bir devamı olduğunu benimsemeye yanaşmayanlar için bunlar belki ancak birer tarihsel anı niteliğini taşımaktadır ama öyle bile olsa, tümüyle önemsiz ve değersiz değildirler. Hiç kimse de bunlara değersizlik ya da önemsizlik yakıştırmamaktadır.

* * *

Kimileri şu geleneksel yapıcılık zanaatından çağımızdaki Masonluğa dönüşüm olayını özetle şöyle betimliyor: «Bir meslek örgütü olan Operatif Masonluk, içerdiği töresel ve tinsel öğeleri hiç yitirmeksizin, bir düşünsel kurum olan Spekülatif Masonluğa aktarmıştır.»

Kuşkusuz, -daha önce değinmiş olduğumuz üzere- bu dönüşümün birdenbire ya da birkaç yıl gibi kısa bir süre içinde gerçekleştiği ileri sürülmüyor. Londra Büyük Locası'nın kuruluşundan çok önce, 17. yüzyıl ortalarında âdeta bir "kıpırdanma" olarak başladığı, 18. yüzyıl başlarında belirginleştiği, yaklaşık yüz yıl kadar daha sürdüğü, ancak 19. yüzyıl başlarında sonuçlandığı söyleniyor.

Kimileri bu dönüşüm olayına başka türlü bakıyor: «Çağımızdaki Masonluğun tüm öğeleri, yaşanılan çağın gerekleri uyarınca bugünkünden farklı bile olsa çok daha önceden vardı. Karanlık Ortaçağın gerçek bilimsel gelişime, akıl ilkelerinin yaygınlaştırılmasına ve özgür düşünceye göz açtırmayan baskılı koşulları altında gizlenmek zorunda kalmışlardı. Bunlar, zayıflamaya yüz tutan yapıcılık zanaatının çatısı altına sokulup, örgütsel bakımdan kurumlaşabilmek üzere orada elverişli bir ortam doğmasını beklediler. Bir fırsat yakalayınca bunu kaçırmadılar. Hazır buldukları örgütsel kurumun tüm olanaklarından yararlandılar hatta adını bile sahiplendiler.»

Her iki yaklaşım da aslında aynı şeyden söz ediyor ama yaklaşımları farklı olduğu için yorumları da farklı... Aslında bu ikisi bağdaştırılabilir ya da "orta yol" olarak nitelenebilecek bir diğer yorum yapılabilir ama bunun pek bir yararı olmaz.

Zaten bu her iki yaklaşımda da Londra Büyük Locası'nın kuruluşundan önceki yaklaşık on beş yıllık bir dönem içinde neler yapıldığı, neler olduğu, ne gibi girişimlerde bulunulduğu, bunların niçin hep başarısızlık ile sonuçlandığı bir yana bırakılıyor. Bambaşka bir öykü anlatılıyor; çok eski oldukları ileri sürülen dört mason locasının bir araya gelişiyle bağlantılı bir masal…

Buna karşılık, günümüzdeki Masonluğun, tarihsel bakımdan kendinden önceki Operatif Masonluk ya da geleneksel yapıcılık meslek ve zanaatı arasındaki ilişkiyi çok farklı bir şekilde yorumlayan bir diğer açıklama var. Buna göre: Günümüzdeki Masonluk Londra'da ilk örgütlenmesini sağlarken, bunu mevcut bir örgütlenmenin çatısı altında gerçekleştirmek zorundaydı çünkü başka türlüsüne izin yoktu. Bu amaçla kullanılacak olan örgüt ya İngiltere krallık bilimsel araştırma kurumu yani "Royal Society" ya da Operatif Masonluk olacaktı. İkisi de yıllar içinde art arda birkaç kez denendi. Başarısız girişimlerin sonunda Operatif Masonlukta karar kılındı.

İşte bu nedenle bir yandan örgütlenme sistemi ona benzerken, diğer yandan ritüellerin kapsamında simgesel olarak bu meslek ve zanaatın birçok öğesine yer verildi.

Ancak, önceki iki görüş ya da tezin uydurma, şu sonuncunun doğru olduğu benimsense bile bu gerçek, Operatif Masonluğun Eski Belgeleri'nin değerini düşürmüyor. Hele bu çalışmanın konusu olan belgeleri hiç…

* * *

Bugün birçok mason kuruluşu, en azından örgütlerinin adları bakımdan, "özgür ve kabul edilmiş masonlar" terimini âdeta bir kalıp olarak kullanmayı sürdürüyor ama "kabul edilmiş masonlar" çoktan tarihte kaldı.

Aslına bakarsanız, özgür masonlar onlardan çok daha eski. Nitekim günümüzde "eski özgür ve kabul edilmiş masonlar" anlamına gelen bir terimin kullanıldığı da görülüyor. Bu "eskilik", kuruma bir köklülük kazandırdığı gerekçesiyle yeğleniyor.

Ancak Çağdaş Masonluktaki "kabul edilmişlik" artık 18. yüzyıl öncesindeki gibi değil, bir başka bağlamda, "bir masonik otoritenin düzenli olduklarını onayladığı" anlamında kullanılıyor.

Bu terim, Anglosakson Masonluğuna yani İngiltere Birleşik Büyük Locası'nın Masonluğun dünya çapındaki egemen otoritesi olduğunu benimseyen (ya da tutumları gereği benimser gibi görünen) masonik kuruluşların topluluğuna özgü…

Bir diğer deyişle "özgür ve kabul edilmiş masonlar" terimi, günümüzde 18. yüzyıl ortalarındaki "İngiliz Masonluğu" anlayışını yansıtıyor.

Türkiye'de Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası var ama birçok ülkede büyük locaların adlarının kapsamında bu terimleri açıkça göremezsiniz. İlgili büyük locanın adına "A.F.A.M." diye bir kısaltma eklenmişse işte o "Eski Özgür ve Kabul Edilmiş Masonlar" anlamına gelir. (Kimilerinde baştaki A harfi yani eskilik yoktur.)

Masonlukta hiçbir kuruluşun dünya çapında bir egemen otorite olamayacağını savunan özgürlükçü (liberal) mason örgütlerinin benimseyişine göre ise; salt "özgür masonlar" terimindeki özgür sıfatı, bundan iki yüzyıl önce olduğundan da çok farklı, çağdaş bir anlamda değerlendiriliyor.

Günümüzde, bazı mason kuruluşlarının arasında gerek "masonik ilkeler" gerekse "örgütsel düzen anlayışı" bakımından hayli önemli farklar bulunduğu görülüyor. Bunlar, "tutucu" ya da "gelenekçi" kanatta yer alan mason kuruluşları ile "özgürlükçü" kanattaki mason kuruluşları arasında epeydir bir geçimsizlik ortamı yaratmış durumda. Henüz evrensel düzeyde uyuşma sağlanmasına yönelik herhangi bir gelişme görünmüyor.

Konuya bireyler açısından bakıldığında ise "özgür masonlar" ile "özgür ve kabul edilmiş masonlar" arasında, bağnazca bir tutum takınılmadığı sürece hiçbir sorun olmadığı görülüyor.

Günümüzün bu olguları, tarihsel gerçekleri yadsımayı gerektirmiyor.

Masonluk, kimilerinin dediğince gerçekten bir "dönüşüm" geçirmişse, bunun biçimi her nasıl olursa olsun hatta isterse böyle bir dönüşüm söz konusu bile olmasın, Operatif Masonluğa ilişkin bilgileri unutmaya girişmenin ya da göz ardı etmenin haklı bir niteliği ya da akla yatkın bir gerekçesi yok.

Üstelik konu bir de eski elyazması belgeler olunca, bunlarda günümüzde bile insanlara ışık tutacak, özellikle töresel bakımdan yol gösterecek, değerli noktalar var.

Şu halde, günümüze kadar gelebilmiş olan bu eski elyazması belgelerden Regius'un daha önce yapılmış olan çevirisini yenileyerek, Cooke Belgesi'ni daha önce yapılmış olsa da zahmetine katlanıp özgün yazımından bir kez daha Türkçeye çevirerek, bunlara Leland Belgesi'ni ekleyerek üçünü birden ilgi duyanların bilgilerine sunmaya değer.

* * *

Anglosakson Masonluğunda "Eski Yükümlülükler" (Old Charges) terimi hayli sık kullanılır.

Bu terim, "Eski Landmarklar" (Ancient Landmarks) terimiyle de -özdeş tutulmasa bile- bağdaştırılır. [Landmark, sözlük anlamı bakımından "arazi işareti" demektir. Ancak bir arazide değişmez ve değiştirilemez noktaları betimler. Bu bakımdan, değişmeyen kural ve ilkeler anlamındadır.]

Bunlar, "Masonluğun değişmez ve değiştirilemez öğeleri" olarak nitelenir.

Nelerden oluştukları ise pek açıklanmaz.

Eskiden, her masonun bunları zaten gayet iyi bildiği varsayılırdı. Günümüzde ise bunların masonik çalışmalar sırasında zamanla öğrenilip kavranabileceği söylenmektedir.

Bunların Operatif Masonluk döneminden kalma oldukları da saklanmaz. Böyle olunca, kuşkusuz bunların bulunabileceği en doğru kaynaklar ancak "Masonluğun eski elyazması belgeleri" olabilir.

Anglosakson Masonluğu topluluğu içinde yer alan bir locanın üyesi olan her masonun, bu konuyu iyi bilmesi gerekir. Çünkü bu toplulukta "Eski Yükümlülükler"e uyulması zorunludur.

Bir mason, bilmediği şeylere gözü kapalı boyun eğmek gibi çağ dışı bir zavallılık durumuna kendini tutsak etmemelidir. Bu nedenle araştırıp incelemeli, kapsamlarını öğrenmelidir.

Bunları bilen bir mason ise, benimsemediği halde benimsemiş gibi görünerek, en değerli varlığı olması gereken onurundan ödün vermemelidir.

Bu bağlamda Özgürlükçü (Liberal) Masonluk kanadındaki obediyansların üyesi olan masonların biraz daha rahat olduğunu görüyoruz. Çünkü onların görüşüne göre; *"Masonlukta öyle değişmez ve değiştirilemez nitelikli herhangi bir Landmark olamaz. Aksi takdirde Masonluk çağdaşlığını ve geleceğe dönük olma özelliğini yitirir. Operatif Masonluk döneminden kalma eski yükümlülüklerin değiştirilemeyeceği doğrudur çünkü bunu yapacak bir kurum, bir otorite yoktur. Fakat bunların artık ne geçerlikleri ne de uygulanabilirlikleri kalmıştır. Ancak bunları kendi dünya görüşüne uygun bulan bir masonun bireysel olarak benimsemesine de engel konulamaz."*

Son tümce ilginç… Bir masonun özgürlüğü savunuluyor.

Ancak liberal görüşü benimseyen ve savunan bir masonik kuruluşun üyesi olan masonların da "Eski Yükümlülükler" ve "Eski Landmarklar" konusuna karşı ilgisiz kalmaları yanlıştır.

Çünkü karşı çıkılan bir şeyin ne olduğunu bilmeksizin karşıtlık etmek, ancak bilgisizlikle beslenen bir olumsuz ön yargı hatta bağnazlık olur. Oysa Liberal Masonluk yaklaşımının en önde gelen savlarından biri, ön yargılı tutumlardan sakınmak ve bağnazlıkla savaşmaktır.

ORTAÇAĞDA AVRUPA'DA YAPICILAR

Ortaçağın başlangıç tarihi kimi yerde 395, kiminde 476, bitişi de kimi yerde1453, kiminde 1492 olarak verilir. Bir çağ böyle birdenbire başlayıp birdenbire sona ermediğine göre, böyle kesin rakamlar belirtmektense, "5. yüzyıl ortalarından 15. yüzyıl sonlarına kadar" demek daha doğru olur.

Tarihin yaklaşık bin yıl sürmüş olan bu döneminde, yapıcılık meslek ve zanaatının evreleri bakımından şöyle bir özetleme yapabiliriz:

- Bundan önceki hemen hemen on iki yüzyıl boyunca (Roma İmparatorluğu'nda) hem tüm Avrupa'da hem Avrupa doğusunda belirli mesleklere ayrılmış halk örgütleri vardı. Bunlardan her birine Kolej (Collegium) denirdi. Bu örgütler kendi içlerindeki yasal ve yönetimi kendileri düzenlerdi.
- Ortaçağın başlangıcıyla birlikte (Roma İmparatorluğu'nun paramparça olmasıyla) yeni ülke yönetimlerinde önceye oranla çok önemli değişiklikler baş gösterdi. Genelde "feodalite" olarak anılan derebeylik rejimi kuruldu. Bu rejim, halk örgütlerinin varlığına izin veremezdi. Dolayısıyla kolejler birer ikişer art arda ortadan kaldırıldı. Bundan böyle, bir "halk kurumu" olarak yalnızca manastırların örgütlenmesine izin verildi; bunların denetimi ise devlet kadar güçlü bir kurum olan Kilise'ye bırakıldı.

- Dağıtılmış yapıcılık kolejlerinden arta kalma ustalardan kimileri, bugün İtalya'nın kuzeyinde yer alan Komo Gölü çevresinde toplanıp, oraya yerleşti. Komo Ustaları (Magistri Comacini) olarak anılan bu topluluk, 7.-10. yüzyıllarda, bundan böyle yapıcılık zanaatında çalışacak, bunu kendine meslek edinecek olanlar için âdeta bir akademi kurdu. Günümüzdeki "mason" sözcüğünün o dönemlere özgü karşılıklarının kullanımına da o sıralarda başlandı.
- Yapıcıların büyük çoğunluğu, 8. yüzyıl başlarından 12. yüzyıl ortalarına kadar etkinliklerini manastırların çatısı altında sürdürdü. Bunların arasında, Kluniyen, Sistersiyen ve özellikle Benediktin manastırları, yoğun bir biçimde yapıcılık işiyle de uğraştı. Gotik Mimari Stili de, 11. yüzyılda manastırlarda doğdu; yaklaşık altı yüzyıl boyunca Avrupa'da uygulanmış olan gözde yapı tarzı oldu. Hatta Gotik, çoğu kez bir "stil" olarak değil "sanat" olarak anıldı.
- 12. yüzyılda, yapıcılığı kendilerine meslek edinenler (operatif masonlar), üzerlerinde kurulu olan baskıdan sıkılmaya başladı. Birer ikişer manastırları terk ederek, kendi aralarında ayrı ayrı bağımsız birimler oluşturmaya, bir diğer deyişle "localar" kurmaya yöneldiler.
- 13. yüzyılın ikinci yarı ortalarından başlayarak, Ortaçağ öncesindeki kolejler döneminde olduğu gibi, yapıcılık zanaatını uygulayanlara (fakat bu kez yalnızca bina yapımcılarına) çeşitli ayrıcalıklar sağlandı. Bundan böyle sadece "mason" değil, "özgür mason" anlamına gelen bir sıfatla tanınmaları ve toplumdaki diğer ayrıcalıklı sınıflardan olanlar gibi özgür insan sayılmaları benimsendi. Locaların zaman zaman bir araya gelerek meslek sorunlarını görüşmelerine, aralarında bilgi alışverişi yapmalarına da izin verilmiş fakat bu toplantılar sıkı bir denetim altında tutulmuştu. Böylece, locaların Ortaçağ öncesindeki kolejler gibi örgütlenmelerine engel olunmuştu.
- Gelişmekte olan Rönesans akımı yapıcılıkta da etkisini gösterdi. 14. yüzyılda Avrupa'da yapıcılık mesleği, gerek sanat, gerek teknik gerekse uygulamalarındaki gelişim bakımından tüm tarihçesinin en parlak dönemini sergiledi.

Bu gelişim ve değişimin Britanya'daki tarihleri biraz farklıdır.

Britanya'da kolejler, varlıklarını, biraz daha uzun süre koruyabilmiştir. Burada manastırlar Kıta Avrupası'ndaki gibi geniş çapta ve güçlü olmadığından, yapıcılık zanaatı üzerindeki egemenlikleri pek sınırlı kalmıştır.

Dolayısıyla Britanya'da locaların kurulmasına da daha erken bir tarihte başlanmıştır. Özellikle İngiltere'de, sürekli olarak kentlerde oturanlar zaten özgür insan sayıldığından, yapıcıların da bu niteliği elde edebilmek için uğraşmalarına gerek kalmamıştır ama bu zanaatı uygulayanlara "özgür mason" denilmesi Britanya'da başlamamış, Kıta Avrupası'ndaki gelişimi izlemiştir.

14. yüzyılda henüz yalnızca "özgür masonlar" vardır; "kabul edilmiş masonlar" yoktur.

15. yüzyılda, yapıcılık zanaatından olmayanların da localara üye olarak kabul edilebildiği bilinmektedir. Bazı kaynaklarda bu uygulamaya 15. yüzyılda başlanmış olduğu belirtilir; İngilizce masonik kaynaklarda bu tarih daha da erkene çekilir. Bu da gene birtakım eski elyazması belgelerden bir yorum olarak çıkarılmaktadır; belgelenemediği için kesinlik kazanamamıştır.

Nitekim, gerek Regius'ta gerekse Cooke Belgesi'nde, bunların kaleme alınmış oldukları tarihten önce mason localarında spekülatif nitelikli öğeler bulunduğuna ilişkin bazı belirtiler görülebilir.

Yapıcılık tarihinin bundan sonrasında birçok önemli ve ilginç olay yer alır. Bazılarına daha sonra değineceğiz. Fakat çalışmamızın asıl konusundan sapmamaya da özen göstereceğiz.

* * *

Bilindiği kadarıyla, Ortaçağ döneminin yapıcıları, yüzyıllarca süren varlıkları boyunca, meslek ve sanatlarına ilişkin bilgileri, ayrıca gerek örgütsel gerekse töresel ilke ve kurallarını hiçbir yere yazmamışlardır. Localarda, kendi içlerinde yaptıkları toplantılarla ilgili olmak üzere herhangi bir tutanak ya da buna benzer bir belge düzenlememişlerdir. Hatta o tarihlerdeki yasalarının bile hiçbir yere yazılmamış olduğu, salt bellenerek öğrenildiği söylenir.

Bu tutumun birbirinden ayrı iki temel nedeni ya da gerekçesi gösterilir. Bunlardan biri "meslek sırlarının korunması", diğeri ise o dönemlerde "okuma-yazma bilmenin yetersizliği" olarak belirtilir.

Meslek Sırlarının Korunması Konusu:

Yapıcıların hiçbir şeyi yazıya dökmemiş olmalarının gerekçesi olarak belirtilen bir tarihsel olgu şöyle özetlenebilir:

Yapıcılar, zanaatlarının incelik ve ayrıntılarını büyük bir titizlikle korumayı öngörmüşlerdir. Aslında bu yalnızca yapıcılara özgü bir tutum değildir; diğer birçok meslek ve zanaatta da işin incelikleri "sır" olarak korunmuştur. Günümüzde bile olabildiğince korunmasına çalışılmaktadır. Bu tutum, her şeyden önce mesleğin ya da zanaatın değerini korumaktır.

Bu gerekçe akla yatkın görünmektedir. Nitekim bu konuda şöyle bir örnek de verilebilir:

Topraktan yapılma bir çömleğin sızdırmazlığını sağlamak üzere içine nasıl "sır" kaplandığını biz de öğrenecek olursak, aslında pek de zor olmayan ve özel bir beceri de gerektirmeyen bu işi kendimiz yapmaya kalkışabiliriz. Başkaları da bizim gibi yapacak olursa, çömlekçilerin hüneri değersizleşir hatta bu meslek sahibi işsiz bile kalabilir; sonunda böyle bir meslek kalmaz.

Yapıcıların işi, öteden beri olduğu gibi hemen tüm diğer meslekler ve zanaatlar arasında öncelikli ve üstün bir yer tuttuğundan, halk kitlelerini oluşturan çoğunluğun serf olduğu, bir diğer deyişle köle sayıldığı feodal toplum düzeni içinde bile, yapıcılar olağanüstü ayrıcalıklar elde etmiştir. Vergi ödemekten ve diğer birçok devlet yükümlülüğünden bağışık tutulmuşlardır. Soylular ve askerler gibi kılıç taşıyabilmişlerdir. Tüccarlar gibi istedikleri yere, başka ülkelere bile gidebilme hakkını elde etmişlerdir. Hıristiyanlığın egemen olduğu toplumlarda dinsel işlevli yapıları öncelikli tuttuklarından, işleri de "kutsal" sayılmış, bir de bundan ötürü saygınlık elde etmişlerdir.

Ortaçağ yapıcılarının meslek sırlarını korumadaki titizlikleri konusunda şunlar da eklenmektedir:

Meslek ve sanatlarına ilişkin bilgilerinin gizli tutulmasını, topluluklarının varlığının, tüm kazanılmış özellikleriyle birlikte sürmesi ve yaşaması için en önde gelen zorunluluklardan biri saymışlardır. Bu yüzden, herhangi bir yapının plan ve projelerini de işi biter bitmez ortadan kaldırmışlardır. Yazılı belgelerin başkalarının eline geçmesiyle, gerek bireysel olarak kendilerinin gerekse genel olarak zanaatın çok şeyler yitirebileceğinden çekinmişlerdir.

Kuşkusuz bu gerekçe başkalarının eline geçmesi istenmeyen şeylerin yazıya dökülmemesini, oysa pek bir gizliliği olmayan şeylerin ise yazılmasında sakınca görülmemesini mantıklı kılar. Fakat bu mantık işletilince, aradaki sınırın nerede olduğunu saptama sorunu doğar. Yazılabilecek konuların çeşitliliği düşünülünce de sınırı belirlemek giderek zorlaşır.

Günümüzdeki Masonlukta, «Bunun ölçüsü ve sınırı akıl ve bilgelik ile belirlenir.» denilebilir fakat Ortaçağda ne "akıl" ne de "bilgelik" bireylerin tutum ve davranışlarını bir düzene sokan öğeler olarak benimsenebilirdi. Hele meslek sırlarının korunması söz konusu olunca, kesinlikle belirgin ve yaptırımcı katı kurallar konulması gerekirdi. Bir şeyi yapmak ya "serbest" ya "yasak" olurdu. İkisinin ortası olamazdı çünkü bireyin buyrultusu ve öz yargısı diye bir şey düşünülemezdi. Bireysel ve toplumsal yaşamda "töre" her şeyin üstünde tutulmalıydı; onun da tek kaynağı vardı: Din.

Okuma-yazma Bilme Yetersizliği Konusu:

Yapıcıların yaptıkları çalışmalara, örgütsel kurallarına ve törelerine ilişkin herhangi bir yazılı belge bırakmamış olmalarının ikinci gerekçesi de özetle şöyle ortaya konmaktadır:

Ortaçağda toplumda okur-yazar olanların sayısı pek azdı. Din adamları ve keşişler dışında tek tük çıkan bilginler ile düşünürleri de saymazsak, okuma-yazma bilen yok gibiydi. Krallar ve üst düzey devlet adamları bile okuma-yazma bilmez, kendilerine birer yazman tutarlardı.

Yalnızca meslekleri bakımından değil, sosyal alanlardaki olumlu kişilikleriyle de saygınlık kazanmış olan masonlar da genelde okuma-yazma öğrenmemişlerdendi. Sonradan aralarında okuma-yazma bilenlerin sayısı artmışsa da zanaata ilişkin bilgilerin hiç bir yere yazılmaması geleneği sıkı sıkıya korunmuştur.

14. yüzyıl ve öncesinde, toplumda ancak pek ender ve seçkin kimselerin okuma-yazma bildiklerini genel tarihsel kaynaklar da doğrulamaktadır. Avrupalı, uzak doğuda çoktan beri kullanılmakta olan matbaayı henüz keşfedememişti. Her şey el ile yazılırdı.

O tarihler için İncil, halkın okuyabileceği tek kitap olarak bile nitelenebilir. Çünkü kitap yazma ve kopyalama izni yalnızca manastırlara verilmişti. Kitap yazımına engel olunamazdı elbet ama izinsiz yazılmış ya da kopyalanmış bir kitap yakalanacak olursa, hemen yakılarak ortadan kaldırılır, yazan ya da kopyalayanın cezası da çok ağır olurdu. Hele bu kitap Kilise'nin dogmalarıyla çelişkiliyse, ölüm kaçınılmaz sonuçtu.

İncil ise Latince olarak yazılmıştı ve Katolik dogmaları uyarınca bir başka dile çevrilmesi yasaktı. Halkın, İncil'den yazılı olanları anlaması değil, Kilise'ye inanması gerekirdi. Nitekim Protestanlığın doğuşunun nedenlerinden biri de budur.

Basılı kitap olmayınca, okuyacak şey olmamış, okuma-yazma bilmeye gereksinme duyulmamış, bilenlerin sayısı az olunca da elyazması kitapların basılarak çoğaltılmasına gerek görülmemiştir.

Bu durum, Ortaçağda Avrupa toplumunun tipik özelliklerinden birini yansıtan bir kısır döngüdür.

Manastırların önemli uğraşılarından biri, başta İncil olmak üzere Kilise'nin uygun gördüğü kitapları elle kopyalayarak çoğaltmaktı. Bunlara da ancak bir küçük azınlık sahip olabilmekteydi. Eğitim ve öğretim, kulaktan dolma yöntemlerle, gerektiğinde belletilerek yürütülürdü.

Pek akla yatkın düşmese de, yapıcılıkta da durumun böyle olduğu söylenir.

Ancak yapıcıların okumayı ve yazmayı bilmeseler de sayıları bildiklerinden ve gerektiğinde bunları yazarak da kullandıklarından, hesap yaptıklarından kuşku duyulamaz. Zanaatlarıyla ilgili bazı terimlerin karşılığında simgesel şekiller kullanmış olabilirler. Bu yöntem, yazıya oranla kolaylık da sağlar.

Nitekim bu nedenle günümüzde bile çoğu meslekte (özellikle karmaşık hesaplar ve çizim gerektiren işlerde) simgesel şekiller kullanılmaktadır. Fakat bu yöntemin kullanımı "okuma-yazma bilmeyişten kaynaklanma" olarak gösterilemez; bu yalnızca bir kolaylıktır.

Yaşadıkları toplumlarda oldukça üst düzeyde saygınlık gören yapıcı ustalarının okuma-yazma bilmeyişleri, biraz akıl almaz gibi görünmektedir. Kral başta olmak üzere "soylular" okuma-yazma bilmemekte olabilir; belki de okuma-yazma öğrenmeyi "katlanılmasına değmez bir zahmet" olarak nitelemişlerdir çünkü buna gereksinmeleri yoktur. Kendi alanındaki üstünlüğü ile bir bilginden hiç aşağı kalmayacak düzeyde olan bir yapıcı ustasının da okuma-yazma bilmediğine ilişkin sav ise, Ortaçağ için bile olsa kuşku ile karşılanır.

Kaldı ki Ortaçağ yapıcılarının okuma-yazma bilmeyişleri, meslek ve sanatlarına ilişkin hiçbir yazılı belge bırakmamış olmalarının bir gerekçesi olarak gösterildiğinde, yeterince inandırıcı değildir. Üstelik önceki "sır saklama" gerekçesiyle çelişkilidir. Çünkü zaten bunları okuyabilecek olan pek kimse yoksa, yazılmış olmalarında sakınca kalmaz. Eğer meslek sırlarının bir yere yazılmasında sakınca olmaması durumunda ise yapıcıların kendileri okuma-yazma bilmeseler bile istediklerini okur-yazar olan başka kişilere yazdırabilmiş olmaları gerekir.

Masonik yazında yer almamakla birlikte, Ortaçağ yapıcılarının zanaatlarına ilişkin yazılı bilgi bırakmamış oluşlarını bir başka varsayımsal gerekçeye de bağlayabiliriz: Kendileri için buna gerek görmemiş, kendilerinden sonra gelenlerin bu konuda bilgi edinmek isteyebileceklerini düşünmemiş olduklarını söyleyebiliriz.

Fakat belki de Ortaçağdaki yapıcılar aslında böyle bir nedenden ötürü değil de kendi ellerinde olmayan çok daha güçlü bir gerekçeyle hiçbir şeyi yazıya dökmemek zorunda kalmışlardır. Bu da Kilise'nin bu konuda koymuş olduğu ve hemen hemen bir "dinsel yasak" mertebesine vardırdığı kısıtlamasıdır.

MASONLUĞUN ESKİ EL YAZMALARI

Ortaçağ yapıcılarının geçirmiş olduğu evrelere ilişkin bilgilerin çoğu, Masonluk ile doğrudan ilgisi olmayan, ancak kendi konularının akışı içinde yer yer bu zanaata da değinen diğer tarihsel elyazması belgelerden elde edilmiştir.

Genel tarih bakımından, diğer mesleklere ve zanaatlara oranla biraz daha önemli tutulsa bile o dönemlerdeki yapıcılığa özel ilgi duymayanlar için genel tarih kaynaklarındaki bilgiler yeterli sayılabilir. Fakat konuya günümüzdeki Masonluk açısından bakıldığında, birçok ayrıntının hatta bazı temel noktaların bile karanlıkta kalmış olduğu söylenebilir.

Regius ile Cooke Elyazması, bu konudaki bazı boşlukları doldurabilmektedirler. Gerçi günümüzün bilgileriyle değerlendirildiklerinde, özellikle tarihsel gerçekler ve kronoloji bakımından yer yer bazı yanlışlar içerdikleri ve çelişkilere düştükleri görülmüyor değildir. Ancak o günlerin tarihsel bilgileri göz önüne alınırsa bunu hoş görmek gerekir. Düşünün ki bu belgelerin kaleme alındığı tarihte henüz yeryüzünün tepsi gibi düz olduğu sanılıyordu. Bilimsel bilgi o düzeyde iken, tarihsel nitelikli bilginin daha ileri olabileceği hiç sanılmamalı.

Spekülatif Masonlukta adından en çok söz edilmiş kişi olan James Anderson bile üç yüz yıl kadar sonraki bir tarihte, benzer yanılgılara düşmekten sakınamamıştır.

Ortaçağda Avrupa'daki yapıcılık zanaatı üzerine, doğru olabilecekleri kadar yanlış olmaları da olası birçok varsayım geliştirilmiştir. Bunlardan hiçbirinin sağlam dayanağı yoktur. Kesin olan tek şey, bu zanaatın asıl kökeninin ve kaynaklarının doğuda olduğudur.

Çoğu masonik yazıda, Regius ile Cooke Elyazması "günümüze kadar gelebilmiş en eski tarihli iki belge" olarak nitelenir. Masonluk üzerine yazılı belge bırakmama geleneği ya da alışkanlığının (veya böyle bir konuda kitap yazılabilmesine karşı konulmuş olan yasağın) bu belgelerin kaleme alınışıyla birlikte ilk kez Britanya'da aşılmış ya da çiğnenmiş olduğu söylenir.

Gerek bu sav, gerekse bunun Masonluk Tarihi'ndeki ilk örnek olarak nitelenişi yanlış olabilir. Çünkü bu çalışmaya konu edilen bu iki eski elyazmasını veya kopyalandıkları daha eski tarihli özgün yazımları kaleme almış olanların aslında mason olmayıp, Regius'u kaleme alanın bir "din adamı", Cooke Elyazması'nı kaleme alanın bir "devlet görevlisi" olduğu sanılmaktadır. Her iki belgenin de kapsamı ve yazım tarzı, kullanılmış üslup, yapıcılık zanaatını uygulamakta olan bir ustanın olası kişiliğiyle pek bağdaştırılamamaktadır.

Öte yandan, burada inceleme konusu olmamakla birlikte aslında Masonluğun bu iki elyazmasından daha eski tarihli belgeleri de vardır.

* * *

Daha önce de değinmiş olduğumuz üzere, o tarihlerde henüz "kabul edilmiş masonlar" yoktu ama her locada masonların dinsel yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olabilmek amacıyla mutlaka bir din adamı (papaz) bulunurdu. Bu kişiyi doğrudan yapıcılık zanaatından olmadığı için bir "kabul edilmiş mason" saymamak gerekir.

Bilindiği kadarıyla locadaki din adamı salt dinsel konularla ilgilenmekle kalmazdı; çok boş zamanı olurdu ve masonlara çalışmaları sırasında da elinden geldiğince yardım ederdi.

İşte, özellikle Regius'un özgün olarak bu nitelikteki bir kişi tarafından kaleme alınmış olabileceği düşünülmektedir. Aynı görüş, Cooke Elyazması'nın birinci bölümü için de geçerlidir.

Dolayısıyla, eğer yalnızca Regius ile Cooke Elyazması'nı düşünürsek, "Britanya'daki bazı locaların din adamları, 14. yüzyılda yapıcılık mesleği ve sanatının geleneklerine ve törelerine ilişkin kitaplar yazmaya başlamıştır." demek, belki de daha doğru olur. Eğer hiçbir şey yazılmamasının nedeni Kilise'nin koymuş olduğu bir yasak ise, bunun bir locadaki din adamı tarafından kırılmış olmasını, bu kişinin bir kilise rahibinden çok farklı olarak, yapıcıların özdeksel yaşamlarıyla iç içe oluşuyla bağdaştırmak olanaklıdır.

Genel tarihten edinilen bilgilere göre; geleneksel yapıcılık meslek ve zanaatı Britanya'ya İskoçya kanalıyla girmiş, daha sonra güneye uzanarak İngiltere'ye yerleşmiştir. İngilizler, tarih boyunca her zaman ve her alanda Kıta Avrupası insanlarından farklı bir tutum takınmıştır. Yapıcılık zanaatının İngiltere'ye İskoçya kanalıyla gelmiş olduğunu bile kabullenmeye pek yanaşmazlar.

Çünkü İngilizler ile İskoçlar arasında çağlar boyu süregelen hem ekonomik hem de politik etkenlerle beslenen bir karşıtlaşma vardır. Bu Masonlukta da böyledir. İngilizler, Masonluğa ilişkin ilk elyazması belgelerin İngiltere'de kaleme alınmış olduğunu ileri sürerken, İskoçlar da İngilizlerin bunları kendi kaynaklarından almış olduğunu ileri sürerler. Oysa asıl kaynakların Kıta Avrupası'nda olması olasılığı çok daha güçlüdür.

Gerçi bu çalışmanın konusu olan Regius ve Cooke Elyazması günümüze kadar bulunabilmiş olan en eski tarihli belgeler arasında yer alır ama her ikisinin de Masonluk üzerine kaleme alınmış ilk elyazmaları olmadığına da kesin gözüyle bakılmaktadır. Daha önce yazılmış başka elyazması kaynaklardan yararlanarak kaleme alınmış olduklarını gösterir güçlü ipuçları vardır. Üstüne üstlük uzmanlar, Cooke Elyazması'nın birçok bölümlerinin, kullanılmış olan tümce yapıları ve yazım tarzı bakımından, bir başka kitaptan kopyalanmış olduğunu belirtmiştir. Aynı durum Regius için de ileri sürülmektedir. Kimi araştırıcılar, gösterdikleri gerekçelerle, bunu kanıtlanmış bile saymaktadır.

Bu konudaki en önemli kaynaklardan biri, Ranulph Higden adlı bir İngiliz Benediktin rahibinin 14. yüzyıl ortalarında Latince olarak yazdığı "Polychronicon" adlı tarih kitabıdır. 1387 yılında Trevisalı John (John of Trevisa) adıyla tanınan bir kişi bu kitabı Ortaçağ İngilizcesine çevirmiştir.

Regius ise 1390 yılı dolaylarında yazılmıştır; tarihlerin bu yakınlığı bir rastlantı olamaz.

* * *

İçeriklerine bakıldığında, gerek Regius gerekse Cooke Elyazması'nın Çağdaş Masonluk açısından en önemli konuları, geleneksel yapıcılığın kural, yöntem ve töresel ilkeleridir. Doğal olarak bunların büyük çoğunluğu ya dinsel ya feodal niteliklidir. Bazıları da kaynağını, o tarihlerdeki diğer meslek ya da zanaat toplulukları için de geçerli olan ve "yasa" niteliği taşıyan gelenekselleştirilmiş krallık buyruklarından alır.

Her iki elyazması da Masonlukta sözü geçen bazı efsaneleri de anlatır ve bunları Masonluğun tarihçesiyle bağdaştırır. Yapıcılığın özellikle İngiltere'deki örgütsel gelişiminden söz ederler.

O tarihlerde bu zanaatın asıl ağırlığının Kıta Avrupası'nda olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Hatta bu iki elyazmasında değinilen kural ve yöntemlerden bir bölümünün, aslında Kıta Avrupası'nda oluşturulmuş ve sonradan İngiltere'ye göre uyarlanmış bulunması olasılığı da vardır.

Temeli 11. yüzyıl başlarında atılmış olup, yapımı 400 yıldan uzun sürmüş olan ünlü Strasbourg Katedrali, Ortaçağ boyunca Kıta Avrupası'nda sonradan kurulmuş olan bütün mason localarının merkezi niteliğini taşımıştır.

Bu katedralin asıl ince işlerinin tasarımlarını yapmış olan ünlü mimar Erwin von Steinbach'ın önderliğinde, 1275 yılında Strasbourg'da diğer yörelerde çalışmakta olan birçok locanın üstatlarının da katıldığı önemli bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda, tüm yapıcıların ve locaların uymaları gereken yasalar belirlenmiş, bundan böyle yapıcılık zanaatını yürütmekte olanlara "özgür mason" denilmesi kararlaştırılmıştır. Strasbourg Katedrali'nin yapımını üstlenmiş olan locanın bundan böyle "Haupthütte" (Baş Loca) olarak anılması kabul edilmiştir.

Yapıcılık zanaatının bu toplantıda belirlendiği söylenen yasalarına "Ordenunge der Steinmetzen Strasbourg" (Strasbourg Taş Yontucularının Yasaları) denir. Fakat bu yasaların kapsamları tam olarak bilinmemektedir. Çünkü o tarihlerden kalma herhangi bir belge ya yoktur ya da günümüze gelememiştir. *«Bu yasaların yazılı olabilmesi için henüz erken!»* diye de düşünülebilir.

Ancak günümüze kadar gelebilmiş olan bir diğer eski elyazması vardır. 1396 yılında Almanca olarak kaleme alınmıştır. "Bruderschaftsbuch der Steinmetzen" (Taş Yontucularının Kardeşlik Kitabı) adını taşır.

İşte bu kitapta, 1275 yılında oluşturulmuş Strasbourg Yasaları anlatılır; yapıcılık zanaatının bazı töresel ve geleneksel kurallarına da değinilir.

Bu kitabın da yazım tarihinin 14. yüzyıl sonları oluşu çok dikkat çekicidir. Çağdaş Almancaya yapılmış olan bir çevirisi bu aşamada ele geçirilebilmiş olsaydı, bu kitabın kapsamının da bu çalışmaya katılması, inceleyeceğimiz konuya oldukça farklı ve ilginç boyutlar getirebilirdi. Fakat bunu elde etme olanağı bulunamadı.

Strasbourg'daki ünlü toplantıdan epey sonra, 1459 yılında, Kıta Avrupası'nın çeşitli yörelerinde çalışmakta olan 19 mason locası Almanya'nın Ratisbon kentinde bir araya gelmiştir. Strasbourg Yasaları'nı gözden geçirerek, bunların üzerinde bazı değişiklikler yapmışlardır.

40 yıl kadar sonra, 1498 yılında Germen İmparatoru 1. Maximilian, bu yenilenmiş yasaları onaylar. Bunlar, 1396 tarihli önceki elyazması ile aynı adı taşıyan fakat bundan hayli sonra (1563 yılında) kaleme alınmış bir diğer eski elyazması belgede yer almaktadır.

Günümüze gelininceye kadar, Kıta Avrupası'nda bunlardan daha eski tarihli herhangi bir masonik belge ele geçirilememiştir.

Orta ve Batı Avrupa'daki diğer bazı locaların, bu yasaları, çalışmakta oldukları yörelerin koşullarına ve gereksinmelerine göre uyarlamış oldukları da bilinmektedir.

Bunların tümüne genel olarak **"Gotik Yasalar"** denmiştir.

İngilizce masonik yazında bu olgular yadsınmaz ama günümüze kadar bu konuda herhangi bir güvenilir belge bulunamadığı ileri sürülür. Bundan amaç, geleneksel yapıcılık zanaatının kökeninin İngiltere'de olduğunu kanıtlamak, böylelikle İngiliz Masonluğu'nun tüm Dünya Masonluğu üzerinde tarihsel gerçeklere dayanan tartışılmaz bir otoritesinin bulunduğu savını güçlendirmektir.

Regius ile Cooke Elyazması incelendiğinde, her iki belgede de yapıcılık zanaatının ilk yasalarının 10. yüzyılda İngiltere Kralı Athelstan zamanında bugünkü İngiltere'nin kuzeyindeki York kentinde düzenlenmiş olduğunun anlatıldığı görülür. Masonik yazında buna özel olarak **"York Yasaları"** denilmekle birlikte, yer yer "Gotik Yasalar" ile özdeş tutuldukları da olur. Ancak bu özdeşleştirmede kronolojik çelişki göz ardı edilir.

İnsanın aklına şöyle sorular geliyor:

"Acaba geleneksel yapıcılık zanaatına özgü ilk yasaların İngiltere'de oluşturulduğu efsanesel nitelik taşıyan bir varsayım mıdır?"

"Aslında Kıta Avrupası'nda 13. yüzyıl sonlarına doğru oluşturulmuş yasalar bir İngiliz ulusalcılığı tarzıyla ve Çağdaş Masonluk üzerine uluslararası boyutta kondurulmak istenen egemenlik tutkusunun bir ürünü olarak, sanki daha önce İngiltere'de ortaya konmuş gibi gösterilmesine mi çalışılmaktadır?"

Bazı masonik kaynaklarda değinildiğine göre; "Taş Yontucularının Kardeşlik Kitabı" adındaki 1396 tarihli eski elyazması bu soruları «Evet!» diyerek yanıtlayacak bir görüşü destekler gibidir ama bunu kanıtlayabilecek ölçüde yeterli değildir.

İngiliz masonik yazınında ise bu belgenin sahte olduğu ileri sürülmekte, böylelikle İngiliz tutumuna karşıt görüş, kökünden çürütülmüş sayılmaktadır. Günümüzdeki Alman Masonluğu da örgütsel düzen ilkeleri bakımından Anglosakson Masonluğu'nun etkisi altında bulunduğundan, bu konuda ses yükselten çıkmamaktadır.

Bu giriş bölümünün daha sonraki bir aşamasında, incelediğimiz Cooke Elyazması'nın aslında bir özgün (orijinal) yazım olmayıp, bir başka kaynaktan hatta olasıdır ki iki ayrı kaynaktan kopyalama ile oluşturulduğunu göreceğiz. Belki de 1396 yılında yazılmış olan "Taş Yontucuları'nın Kardeşlik Kitabı", Cooke Elyazması'nın kopya edilmiş olduğu kaynakçanın, Ortaçağ Almancasına yapılmış bir çevirisinden başka bir şey değildi.

Bu çeviri yapılırken, yapıcılık zanaatının Orta Avrupa'daki yakın tarihçesine ilişkin bazı bilgiler eksik bulunarak özellikle eklenmiş olabilir. Fakat belki de yapıcılık zanaatının Kıta Avrupası'ndaki tarihçesine ilişkin bilgiler, sözü edilen özgün kaynakta zaten vardır ama bunlar Cooke Elyazması'nın kopyalanışı sırasında göz ardı edilmiştir.

Bunların hepsi varsayım… Hangisinin gerçeğe daha yakın olduğu bilinemez. Strasbourg Yasaları oluşturulurken, bunlardan çok daha eski tarihli olduğu ileri sürülen York Yasaları'ndan yararlanılmış olabilir. Aslında bu da kanıtlanamaz ama elde bu savı destekleyen iki eski elyazması belge vardır.

* * *

Yinelemekte yarar var: Geleneksel yapıcılık ile bağlantılı olarak günümüze kadar gelebilmiş eski elyazması belgelerin büyük çoğunluğu İngiliz ya da İskoç kaynaklıdır. Kıta Avrupası'nda yazılmış ancak tek tük eski elyazması bulunabilmiştir.

Sözünü etmiş olduklarımızdan başka birkaç elyazması daha varsa da bunlar Loca Kuruluş Belgesi (patent) ve "ritüelik diyalog" (kateşizm) gibi belgelerdir; Hiçbiri yapıcılık zanaatının yasa, kural ve törelerine ilişkin bilgi vermez.

Bu durum da 17. yüzyıl ve öncesinde Kıta Avrupası'nda geleneksel yapıcılığın çalışma kuralları ve töreleri ile bağlantılı olmak üzere pek bir şey yazılmamış olduğunu, yazılmış olanlar varsa da çoktan yitirildiklerini gösterir. Ancak durup dururken olmadık bir yerden hiç beklenmedik bir belge çıkıverir; o ayrı…

Çağdaş Masonluğun tarihinde, bu konuda özetle şunlar anlatılır:

"1718 yılında Londra Büyük Locası'nın İkinci Büyük Üstadı George Payne, Masonluğun eskiden kalma tüm elyazması belgelerini toplatmaya girişti. Toplanan belgelerden, yenilenen Masonluğun düzenini kurmak üzere yararlanıldı. Fakat tüm bu belgeler, çıkan bir yangında yitirildi."

O belgelerin hangi yetkiyle ve nasıl bir yöntemle toplanmış olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi yoktur. Zaten Çağdaş Masonluğun örgütsel düzeninin tarihte ilk kez sağlanışı olarak benimsenen "Londra Büyük Locası'nın kuruluşu" olayından sonraki birkaç yılda neler olup bittiğine ilişkin birçok konu da yeterince berrak değildir.

Soralım: Toplanmış belgelerin toplam sayısı neydi? Bunlar nasıl belgelerdi? Kapsamlarında ne vardı? Tarih bakımından ne kadar geriye uzanmaktaydılar? Bunlardan nasıl yararlanılmıştı; neler alınmış, neler göz ardı edilmiş ya da terk edilmeleri uygun görülmüştü?

Bu soruların yanıtları verilememiştir.

Yalnızca James Anderson, Masonluğun 1723 tarihli özgün temel yasası ile 1738 yılında bu kez "Yeni Yasa Kitabı" başlığı altında yayınladığı değiştirilmiş temel yasa kitabında, bu belgelerin bazılarına üstü örtülü olarak değinmiştir; hepsi o kadar.

Kimi masonik yazarlar şöyle bir görüş ileri sürer: *«Toplanmış olan bu eski elyazması belgelerin özellikle ortadan kaldırılması istenmiş, bunun açıkça yapılamayışı nedeniyle kundaklama ile bir yangın çıkarılmıştır.»*

Bunun gerekçesini de şöyle gösterirler: *«Londra Büyük Locası daha kurulurken, her ne kadar geleneksel yapıcılık zanaatını bir kılıf olarak kullanmışsa da ona olan bağımlılığını sürdürmemek eğilimindeydi. Bunun tek çıkar yolu, bu zanaata ilişkin eskiden kalma olabilecek her türlü belgenin ortadan kaldırılmasıydı.»*

Birkaç eski elyazmasının daha bir süre sonra ele geçirildiği, bunların ise özellikle şömineye atılarak yakılıp ortadan kaldırıldığına ilişkin bir söylenti, masonik yazında yer almıştır. Bu olay bir masonun anılarında geçer. Onun ise güvenilirliği kuşkuludur.

Londra Büyük Locası kurulduktan sonra, Masonluğun Temel Yasası'na ilişkin tasarı, daha 1719 yılında, Jean Theophile Désaguliers büyük üstat olduğu sırada hazırdı. Fakat Büyük Loca Genel Kurulu'ndan geçirilememişti.

Ertesi yıl ikinci kez büyük üstatlığa seçilen George Payne, temel yasanın bir türlü genel kuruldan geçirilemeyişi üzerine, Büyük Loca'nın iç işlerini belirli kurallara bağlayan bir "Genel Tüzükler" hazırlayıp, Genel Kurul'un bunu onaylamasını sağlamıştı. Temel Yasa ise iki yıl daha sürüncemede kalmıştı.

Şimdi bu tarihsel olgu üzerine bir yorum yapalım.

Anlaşılıyor ki Masonluktaki yenileşme, yeniden yapılanma ya da bu kurumun çatısı altında başka bir örgüt oluşturma eyleminin sonucu henüz yeterince güçlü değildi. Demek oluyor ki sözü edilen temel yasa tasarısının geleneksel yapıcılık zanaatının öteden beri benimsenerek yürütülmekte olan yazılı ya da yazılmamış yasa ve kurallarıyla birçok önemli çelişkisi vardı. Geleneksel zanaatlarını sürdürmekte olanlar yani asıl özgür masonlar, Londra Büyük Locası'nı kuranların yapmak istediği şeylere karşı çıkıyordu.

Bu arada Londra Büyük Locası'nın da kendi içine uyumlu ve tutarlı olduğu söylenemez. Aksine, uyumlu ve tutarlı olabilseydi, temel yasanın genel kuruldan geçirilmesi o denli zor olmazdı. Kim bilir, belki asıl sorun oradaydı.

Toplanmış olan eski belgelerin yangında yitirilmesinden sonra, Londra Büyük Locası'nın kimi ileri gelenlerinin eline geçmiş olan birtakım diğer eski elyazmalarının da özellikle ortadan kaldırıldığına ilişkin o söylenti, konuya bu açıdan bakıldığında "doğru olabilir" gibi görünmektedir.

Londra Büyük Locası'nın ikinci ve dördüncü büyük üstadı olan George Payne'in girişimiyle 1720 yılında yürürlüğe konulmuş ve sonradan 1723 tarihli temel yasa kitabının kapsamına alınmış olan Genel Tüzükler'in son maddesinde, *"Eski Landmarkların dikkatlice korunacağı"* üzerine bir sözün geçmesi, o tarihlerde geleneksel yapıcılık zanaatını sürdüren özgür masonlara bu konuda bir ödün verilmesi zorunluluğundan kaynaklanmış olabilir.

Bugün çeşitli müzelerde ya da müze niteliği taşıyan kitaplıklarda 60 kadar, -kimi değerlendirmelere göre bunlardan bazısının ayrı ayrı sayılması nedeniyle 100 dolayında- masonik eski elyazması belgenin bulunuşu, 1718 yılında bunların tümünün ele geçirilememiş olduğunu hatta bazısının varlıklarının bilinmediğini göstermektedir.

Örneğin Regius, o tarihlerde, "Royal Library" adlı İngiliz Krallık Kitaplığı'ndaydı. Demek ki Londra Büyük Locası'nın ileri gelenlerince ya varlığı bilinmiyordu ya da toplama sırasında Krallık Kitaplığı'na ulaşabilme olanağı elde edilememişti. Yakalanmış olsaydı, bugün Regius'tan hatta kapsamından bile söz edemeyecektik çünkü Cooke Elyazması'nın, bu ad altında olmasa da kopyaları var ama Regius'un bir benzeri yok.

Londra Büyük Locası'nın ileri gelenlerinin bu tutum ve yaklaşımlarının o günlerde geçerli ve haklı sayılabilecek bir gerekçesi olabilir. Fakat çağdaş masonik araştırıcılar, konuya salt bugünün görüş açısından bakıp hayıflanarak, yitirilmiş olan diğer belgeler için *«Yazık olmuş!»* demekten kendilerini alamamaktadır.